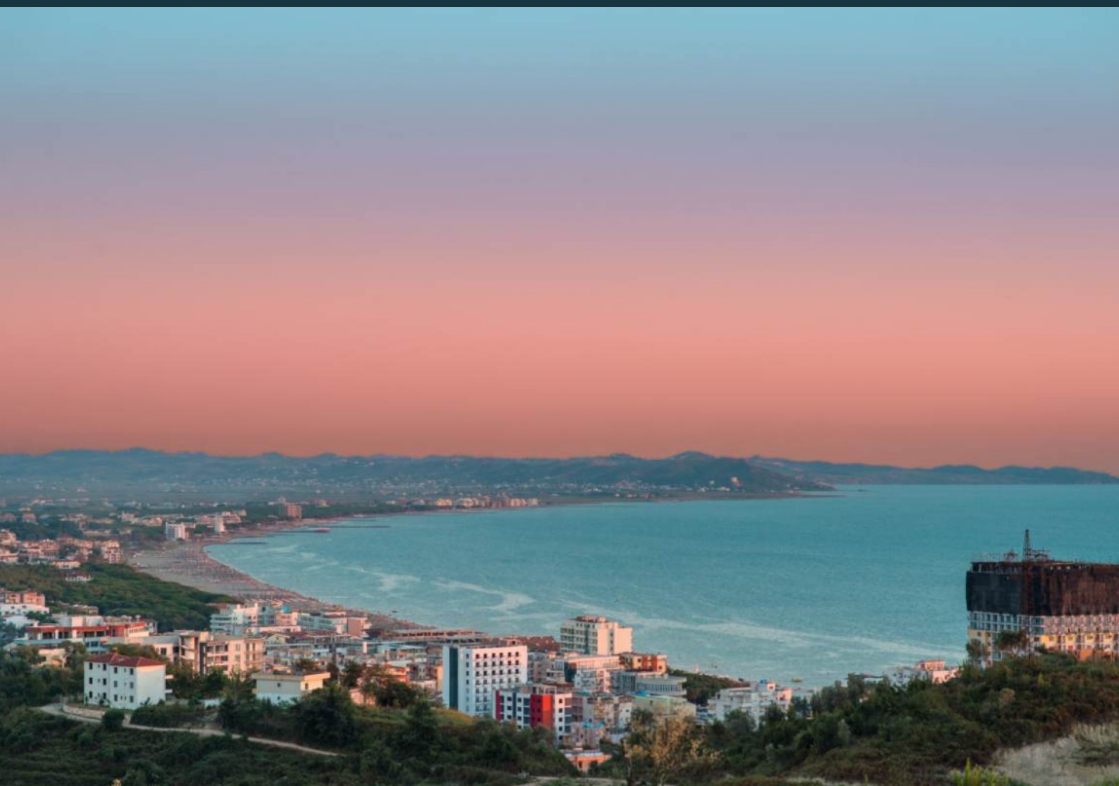

STIVEN JANAQI

MALL PËR DURRËSIN

Një qytet, një rini, një det që mbetet

STIVEN JANAQI

Mall për Durrësin

Një qytet, një rini, një det që mbetet

Për shokët e viteve kur pasuria jonë më e madhe ishte koha; për ata që ikën, për ata që mbetën, dhe për Durrësin që, në mënyrën e vet, bëri të dyja.

SHËNIM PËR RRËFIMIN

Dialogët dhe disa hollësi skenike janë rindërtime letrare mbi kujtimet e rrëfyera, jo transkriptime. Skena e stacionit në Gjermani është një përfytyrim letrar i mallit, jo një episod i konfirmuar. Nuk janë shtuar emra apo biografi miqsh.

Fotografitë e këtij botimi shoqërojnë rrëfimin; ato nuk dokumentojnë domosdoshmërisht vendin apo kohën e skenës.

2026 / Versioni i tretë, i redaktuar

Pasqyra e lëndës

PROLOG	Qyteti i dytë	04
I	Rrugët para se të kishim orë	06
II	Kur shkolla mbaronte, qyteti fillonte	10
III	Gjergj Kastrioti Skënderbeu	13
IV	“Hen1” dhe orët që nuk numëroheshin	16
V	Qyteti që ndërtohej mbi kujtesën tonë	20
VI	Ikjet	24
VII	Kthimet	27
EPILOG	Në fund, deti mbetet	31

PROLOG

Qyteti i dytë

Nuk e di kur nisi Durrësi të bëhej kujtim. Kur isha i vogël, ai nuk ishte qytet. Ishte thjesht mënyra si ishte ndërtuar bota rreth meje: një rrugë që të çonte diku, zhurma e shkallëve në pallat, ajri me kripë që hynte pa trokitur dhe zërat që ngjiteshin nga poshtë. Deti rrinte diku pranë, edhe kur nuk shihej.

Fëmijët nuk jetojnë në qytete. Jetojnë në distanca të vogla. Nga shtëpia te shkolla, nga shkolla te shokët, nga një qoshe ku pritej dikush te një tjetër ku kthimi shtyhej edhe pak. Ne matnim sa duhej të ecnim para se të na merrte uria, sa vonë mund të ktheheshim pa dëgjuar pyetjen e zakonshme. Ndonjëherë biseda kishte mbaruar, por vazhdonim rrugën. Askush nuk donte të ishte i pari që do të thoshte se duhej të ikte.

Sot, kur e mendoj, kuptoj se ai qytet i parë nuk ekziston më në atë formë. Disa rrugë janë po aty dhe disa ndërtesa ruajnë ende dritaret e tyre, por unë nuk di më t'i përshkoj me padurimin e një djali që ka lënë çantën në shtëpi dhe po zbret shkallët nga dy njëherësh. Në mes të tyre mungon ajo kohë kur gjithçka dukej se do të zgjaste.

Nuk shkruaj për ta kthyer mbrapsht. Dua të ndalem te gjërat që atëherë i kaloja me vrap.

Dy qytete, një kujtesë

Kur kthehem sot, më duket sikur në Durrës ekzistojnë dy qytete njëherësh. Njëri është ai që shoh: më i dendur, më i zhurmshtëm, me fasada të reja, kantiere e makina që kërkojnë vend. Tjetri më ecën përkrah pa u dukur. Është qyteti i shkollës, i shokëve, i pasditeve kur mbrëmja vinte vonë dhe ne besonim se edhe jeta do të vinte po aq ngadalë.

Të dy mbivendosen. Në një cep të sotëm kërkoj një gjurmë të vjetër dhe, pa e kuptuar, ngadalësoj përpara një vendi ku njerëzit e tjerë kalojnë pa kthyer kokën. Ata kanë punët e tyre; unë po përpigem të kujtoj nga cila anë vinte dikur një shok. Ndonjëherë më del përpara vetëm mënyra si ngrinte dorën, jo fytyra e plotë.

Nuk e di gjithmonë nëse më mungon vendi apo mosha që kisha kur isha aty. Kujtesa ia jep qytetit fytyrën tonë të dikurshme dhe pastaj na bind se është ai që ka ndryshuar më shumë. Por ka ndryshime që nuk i shpik dot malli: një kalim i zënë, një dyqan tjetër, një emër që nuk e gjen më mbi derë.

Kam mësuar rrugë në qytete të tjera, kam krijuar një jetë që nuk i përket vetëm këtij vendi. Megjithatë, një fjali e vjetër mjafton për të më ulur sërish në një tavolinë ku dikur qeshnim. Për pak çaste, e di edhe ku duhet ta mbështes bërnylin.

Ky libër ndjek ato kthime të vogla. Jo gjithçka ka mbetur e qartë. Disa vende i kujtoj me hollësi; nga disa ditë më ka mbetur vetëm zëri i dikujt.

Rrugët para se të kishim orë

Para se të kishim orë në dorë, kishim dritën. E dinim sa ishte vonë nga mënyra si binte dielli mbi pallate, nga hijet që zgjateshin në trotuar, nga zërat e të rriturve që fillonin të thërrisnin emra nga ballkonet.

Rrugët e fëmijërisë nuk ishin të bukura në kuptimin që ia jap sot kësaj fjale. Ishin thjesht tonat. Një pemë e shtrembër, një hyrje pallati, një bordurë ku uleshim: secila kishte rëndësi pa pasur nevojë për histori.

Durrësi atëherë më dukej i pafund. Pas një kthese vinte tjetra dhe gjithmonë mund të gjendej një arsye për të mos u kthyer ende. Shtëpia ishte afër. Kjo na lejonte të ndiheshim larg.

FËMIJËRIA

Nga poshtë pallatit

Në kujtesë, fëmijëria ime ka shumë tinguj. Ka porta që mbyllen, çelësa që përplasen, biçikleta që kalojnë pranë dhe zëra që shtohen pasdite e pakësohen sapo errësohet. Nga një dritare vinte era e drekës; nga një tjetër, televizori i lënë fort. Kur një emër thirrej nga lart, ndalnim për një çast edhe ata që nuk e kishim atë emër.

Shtëpia nuk ishte vetëm brenda mureve. Fillonte te dera dhe zgjatej deri në rrugë. Kishte ditë kur mjaftonte të zbrisje për të gjetur dikë. Herë dilnim e nuk kishte ardhur askush. Prisnim në të njëjtin vend, lëviznim pluhurin me majën e këpucës, shihnim nga hyrjet. Pastaj shfaqej njëri dhe pritja nuk quhej më pritje.

Kur mendoj për ato vite, më habit sa pak gjëra na duheshin. Jo sepse gjithçka ishte e lehtë. Familjet kishin hallet e tyre; të rriturit flisnin për para, punë, çmime, njerëz që kishin ikur. Biseda vinte deri te ne nëpër derën e hapur të kuzhinës. Ndonjë fjalë e kuptonim, të tjerat i linim aty. Në rrugë po na prisnin.

Mendoja se të rriturit dinin çfarë po bënin. Më vonë mësova se edhe ata improvizonin, por atëherë siguria ime kishte trajtën e një drite që do të ishte ndezur kur të kthehesha.

Edhe deti ishte pjesë e asaj sigurie. E dija ku ndodhej. Ajri ndryshonte kur afrohesha dhe rrugët hapeshin pak nga pak, derisa përpara nuk kishte më një pallat tjetër. Atë hapësirë e merrja si diçka që më takonte, njësoj si oborrin. Nuk më shkonte ndër mend se dikur do ta kërkoja në fotografi.

Gjërat që nuk fotografuam

Fëmijëria nuk e njeh nostalgjinë. Ajo beson se çdo gjë që ekziston sot do të jetë aty edhe nesër. Prandaj nuk e shikon me kujdes hyrjen e pallatit, nuk fotografon çantën e shkollës të hedhur në një cep dhe nuk mendon se zëri i shitësit të lagjes mund të mos dëgjohet më.

As unë nuk i ruajta me vetëdije. Më janë kthyer më vonë, në copa: një dritë mbi shkallë, rëra e mbetur në këpucë, një dorë që kërkon çelësin ndërsa tjetra mban çantën. Nganjëherë mbaj mend lodhjen e këmbëve dhe nuk mbaj mend ku kishim qenë.

Monumentet i mbajnë hartat; njeriun e mbajnë detajet.

Kur shoh qytetin nga lart, rrugët bashkohen në një pamje të rregullt, thuajse të qetë. Nuk duken pritjet në cep, as grindjet për gjëra pa rëndësi, as dy hapa që bëhen mbrapsht për t'i thënë edhe diçka një shoku. Durrësi i fotografisë mund të soditet menjëherë. Për atë tjetrin më duhet ende të zbres në rrugë.

Deti përpara nesh

Atëherë deti ishte përpara nesh, jo pas nesh. Nuk i numëronim vitet që po iknin. Numëronim sa kohë kishim derisa të ktheheshim në shtëpi, sa para na kishin mbetur në xhep, kush do të vinte dhe kush po vonohej.

Vera nuk ishte gjithmonë aq e bukur sa duket në fotografi. Kishte vapë që të ngjiste bluzën pas shpine, etje, rërë që nuk dilte nga këpucët dhe ndonjë pasdite kur mërziteshim pa ditur çfarë të bënim. Edhe atë mërzi e mbaj mend me dashuri, megjithëse atëherë do të kisha dhënë gjithçka për t'i shpëtuar.

Në një pamje vere, karriget presin nën hije. Përpara tyre njeriu mund të vendosë çdo bisedë që i mungon. Unë nuk dua t'i mbush të gjitha. Dua të lë njërën bosh, ashtu siç e linim kur prisnim shokun që thoshte se po vinte dhe ende nuk ishte nisur.

KAPITULLI II

Kur shkolla mbaronte, qyteti fillonte

Shkolla nëntëvjeçare i dha qytetit një hartë tjetër. Kishte rrugën për në mësim, rrugën e kthimit dhe, mbi të gjitha, devijimet e vogla që bënë që kthimi të zgjaste më shumë. Një kthesë e panevojshme mund të na jepte edhe një çerek ore bashkë.

Në fund të mësimi, çantat mbylleshin para se të mbaronte krejt fjalja e fundit. Në korridor zhurma shtoej menjëherë. Dilnim me atë nxitim që nuk na pengonte të rrinim pastaj gjatë përpara shkollës, duke pritur dikë që ishte vonuar. Me një dorë mbanim rripin e çantës dhe me tjetrën i bënë shenjë të shpejtonte. Sapo vinte, askush nuk nxitonte më.

Aty miqësia filloi të mos ishte thjesht çështje afërsie. Nuk rrinim bashkë vetëm sepse jetonim pranë. Zgjidhnim njëri-tjetrin. Ndanim turpin, ambicien, frikën se mos dukeshim qesharakë dhe dëshirën për t'u dukur pak më të rritur seç ishim. Një notë e keqe mund të përballohej; më e vështirë ishte të na shihnin të skuqeshim.

Ndonjë shaka që kishte nisur në pushim vazhdonte deri në rrugë. Për ta kuptuar duhej të kishe qenë aty, të kishe dëgjuar tonin, të kishe parë fytyrën. Nuk dinim ta tregonim mirë për të tjerët dhe kjo na pëlqente: ishte diçka e jona.

Kur binte zilja e fundit, mësimi mbaronte. Qyteti fillonte.

Ecja si mënyrë për të qenë bashkë

Ka një moshë kur ecja është forma më e mirë e bisedës. Çanta të rëndon, por nuk kthehesh. Edhe ai që ankohet se është larg, vjen gjithsesi.

Ai që kishte dalë përpara u kthye duke ecur mbrapsht. Rripi i çantës po i rrëshqiste dhe e ngrinte me sup, pa e ndërprerë atë që po thoshte.

— Mos bëj sikur e di ku po shkojmë.

— E di, mor.

— Hë, ku?

— Ec njëherë. Ç'e ke këtë ngut?

— S'kam ngut. Kam uri.

— Këtë e kuptuam që në orë të dytë.

Qeshëm. Ai që kishte uri na kaloi përpara, sikur donte të na tregonte se po ta kishte vetë në dorë, do të kishim mbërritur me kohë. E ndoqëm pa vendosur asgjë.

Në ato ecje flisnim për kush kishte thënë çfarë, kush pëlqente kë dhe kush kishte premtuar se do të mësonte e nuk kishte hapur libër. Kur trotuari ngushtohej, bëheshim një rresht; fjalja kalonte nga njëri te tjetri dhe ai i fundit kërkonte t'ia përsërisnim. Një makinë na e mbulonte zërin. Pastaj e nisnim nga e para, edhe pse shakaja kishte humbur gjysmën e lezetit.

Nga ato pasdite më kanë mbetur fytyrat kur qeshnin, jo domosdoshmërisht fjalët. Kujtesa ka zgjedhjet e veta. Ajo fshin arsyen e të qeshurës dhe ruan të qeshurën vetë.

Te ndarja e rrugës prisnim sa të mbaronte tjetri. Çanta tashmë na varej në një sup të vetëm.

Ndarja e parë e hartës

Vitet e fundit të nëntëvjeçares sollën një ndjenjë që nuk dinim ta emërtonim. Të gjithë flisnin për shkollën e mesme, për drejtimit që do të zgjidhnim, për vendet ku do të shkonim. Të rriturit e thoshin si çështje praktike. Për ne ishte ndarja e parë e hartës.

Deri atëherë kishim menduar se miqësia mjaftonte për t'i mbajtur njerëzit në të njëjtën rrugë. Tani pyetja se ku do të regjistrohej secili hynte në bisedë pa na lënë të bënim shaka gjatë. Dikush e kishte vendosur; një tjetër thoshte se nuk e dinte ende dhe e pyeste sërish të parin, sikur përgjigjja mund të kishte ndryshuar që nga dita e djeshme.

Askush nuk bëri ndonjë fjalim. Nuk pati një ditë kur thamë se nga nesër do të ndryshonte gjithçka. Fillimisht mungonte dikush në një pasdite. Pastaj një tjetër kishte shoqëri të re. Biseda që vazhdonte çdo ditë bëhej më e rrallë dhe, kur takoheshim, duhej t'i shpjegonim njëri-tjetrit emra që deri dje nuk kishin qenë në jetën tonë.

Megjithatë, për disa minuta gjithçka kthehej në vend. Mjaftonte një mënyrë të foluri, ajo ngritja e supit që e njihnim aq mirë, dhe rruga e vjetër hapej përsëri.

Në fund të atyre viteve, Durrësi dukej më i madh. Do të lëviznim nëpër pjesë të tij që më parë nuk na përkisnin, drejt korridoreve ku duhej të prezantoheshim nga e para. Kjo më tërhiqte dhe më trembte njëkohësisht. Nuk doja të mbetesha ai që kisha qenë, por as të humbisja njerëzit që më njihnin pa pasur nevojë t'u shpjegoja veten.

KAPITULLI III

Gjergj Kastrioti Skënderbeu

Viti i parë te Gjergj Kastrioti Skënderbeu ishte hyrja ime në një botë më të madhe. I njëjti qytet, por një shoqëri tjetër. Korridore ku nuk njihja çdo fytyrë, zëra që nuk i përkisnin më vetëm lagjes apo klasës së vjetër, njerëz që vinin me mënyra të tjera të të folurit e të qeshurit.

Në atë moshë, çdo fillim duket si provim edhe kur askush nuk po të pyet. Ku të ulesh, me kë të rrish, sa të flasësh. Mbaja çantën pranë vetes edhe kur s'kishte arsye ta mbaja. Shihja ku ishin ulur të tjerët dhe përpiqesha të mos dukej se pikërisht këtë po bëja.

Nëntëvjeçarja më kishte lënë një vend të gatshëm mes njerëzve. Këtu askush nuk e dinte ende si reagoja ndaj një shakaje, çfarë më vinte në siklet, nëse heshtja ime ishte druajtje apo mospërfillje. Edhe unë gabohesha me ta. Ndonjë fytyrë që më ishte dukur e ftohtë filloi të më bëhej e afërt sapo dëgjova të qeshurën.

Pak nga pak, mësova zërat. Njoha hapat e atij që hynte me nxitim, karrigen që dikush e tërhiqte gjithmonë fort, çastin kur në klasë niste një shaka pa e thënë ende askush. Shkolla filloi të na bëhej e zakonshme.

Nuk e vura re ditën kur lashë së menduari ku duhej të ulesha. Thjesht hyra dhe shkova te vendi im.

Një botë e re shoqërore

Në klasë, njerëzit nisën të merrnin formë. Jo si emra në regjistër, por si prani që i dalloje pa kthyer kokën. Njëri fliste duke trokitur stilolapsin mbi bankë. Një tjetër ngrinte sytë nga fletorja vetëm kur dëgjonte diçka që nuk mund ta linte pa kundërshtuar.

- Unë e di çfarë do bëj, tha ai i stilolapsit.
- Mbarove detyrat?
- Po flas për jetën, o burrë. Do bëhem i pasur.
- Po si?
- Atë s'e kam ndarë akoma.

Shoku me fletoren nuk qeshi menjëherë. Mbylli kapakun, vuri bërnylat mbi të dhe e pyeti çfarë dinte të bënte aq mirë sa të paguhej. Tjetri e pa për një çast, pastaj ia drejtoi stilolapsin:

- Ty s'të marr ortak. Ma prishe qejfin që tani.

Këtë herë qeshi edhe ai. Biseda shkoi te makinat që do të blinin, megjithëse asnjëri nuk po merrej me mënyrën si do të fitoheshin paratë. Në fund, stilolapsi pushoi së shkruari dhe pronari i tij kërkoi një tjetër borxh.

Sot mund të buzëqesh me sigurinë tonë, por nuk dua ta gjykoj nga larg. Kishim nevojë ta thoshim të ardhmen me zë, ta dëgjonim të dilte nga goja jonë edhe kur nuk dinim asgjë për rrugën deri atje.

Më vonë, ai që të kundërshtonte mund të ishte i vetmi që të priste pas mësimit. Kjo na ngatërronte ndarjet e shpejta që kishim bërë mes njerëzve.

Qyteti si klasë e dytë

Pas mësimit, Durrësi u bë një klasë e dytë. Aty mësonim si të rrinim me njerëz të ndryshëm, si ta mbulonim një zhgënjim me shaka, si ta kuptonim se dikush nuk ishte mirë edhe kur thoshte se ishte. Jo gjithmonë ia dildim. Ndonjëherë qeshnim pikërisht aty ku duhej të kishim heshtur.

Ecja vazhdonte. Biseda dilte nga shkolla e hynte në jetë pa ndonjë kufi të dukshëm: nga një provim te puna, nga puna te paratë dhe prej andej te fjala “jashtë”. Ajo fjalë nuk përshkruante një shtet të caktuar. Ishte vendi ku dëshirat tona nuk ishin ndeshur ende me pengesa.

— Unë do iki, thoshte ndonjëri.

— Ku do ikësh?

— Ta gjej njëherë. Pse, këtu çfarë do bëj?

Tjetri kundërshtonte se edhe këtu mund të bëhej diçka. E pyetnim çfarë dhe ai zemërohej, sepse nuk e kishte hapur bisedën për të dhënë llogari. Pak më tutje, po ai ankohej për qytetin. Nuk e linim t'i shpëtonte kundërshtimit të vet. “Po ti sapo e mbrojtë!” Ai na largonte me dorë dhe vazhdonte i pari.

Donim të na jepte më shumë ky vend. Ende nuk e dinim çfarë do të thoshte të jetoje diku tjetër, por flisnim sikur pjesa më e vështirë të ishte zgjedhja e vendit.

Sot i dëgjoj ndryshe ato biseda. Atëherë ishin prova pa pasoja. Mund të niseshe për një shtet në fillim të rrugës dhe të vendosje të qëndroje në fund të saj. Pastaj vinte ora për t'u kthyer dhe secili shkonte në shtëpinë e vet, në të njëjtin qytet.

“Hen1” dhe orët që nuk numëroheshin

Te kreperia që e njihnim si “Hen1”, porosia ishte shpesh vetëm preteksti që tavolina të na mbante edhe pak. Në bisedat tona emri shërbeu si pikë takimi: nuk kishte nevojë të përsëritje rrugën apo të shpjegoje çfarë do të bënim aty.

Nga ato orë më ka mbetur lëvizja rreth tavolinës. Një karrige tërhijej më tej për t'i bërë vend atij që vinte me vonesë; çantat kalonin nga njëra anë në tjetrën dhe biseda ndërpritej për t'i treguar çfarë kishte humbur. Ai kërkonte ta dëgjonte nga fillimi. Ne e nisnim të gjithë njëherësh dhe nuk kuptohej asgjë.

Pastaj vinin gjërat e zakonshme: aroma e brumit të ngrohtë, letra që shpalosej, një cep pecete i mbledhur mes gishtave. Flisnim me gojën plot, kundërshtonim pa pritur fundin dhe e harronim pyetjen sepse dikush kishte futur në mes një histori tjetër. Jashtë kalonin njerëz; herë pas here njëri prej nesh ngrinte kokën dhe biseda merrte një drejtim të ri.

Vendet e rinisë nuk maten me arkitekturë. Më shumë se si ishte një mur, mbaj mend sa afër rrinim dhe sa pak na shqetësonte që s'kishim ndonjë plan të veçantë për mbrëmjen.

“Edhe pesë minuta”, thoshte dikush që duhej të ikte. Ne nuk i numëronim. Kur ngrihej më në fund, duhej të kthehej për të marrë diçka që kishte harruar dhe rrinte përsëri në këmbë pranë nesh.

Luksi i kohës së përbashkët

Në tavolinë, secili sillte versionin e vet të së ardhmes. Dikush donte para, dikush një punë që t'i pëlqente, dikush vetëm të mos i thoshte askush çfarë të bënte. Dëshira e fundit pëlqejhej nga të gjithë, derisa vinte puna për të vendosur ku do të shkonim pas kreperisë. Atëherë secili donte të vendoste për të tjerët.

— Kur të bëhemi tridhjetë, do vijmë prapë këtu.

— Ti tridhjetë? Hajde, mo.

— Pse, çfarë kam?

— Ke dhjetë minuta që thua “po iki”. Deri atëherë mbase je çuar.

Ai e kapi xhaketen si për të na e provuar. Dikush i bëri vend të kalonte, por tjetri pyeti çfarë do të porositnim kur të ishim të pasur dhe xhaketa mbeti mbi gjunjë. Filluan propozimet. Njëri premtoi se do të paguante për të gjithë; ia kujtuam menjëherë se atë mbrëmje nuk e kishte ndërmend të bënte të njëjtën gjë.

Tridhjeta na dukej një vend i largët. Mund ta mbushnim me çfarë të donim, sepse nuk kishte ardhur ende të na kërkonte asgjë.

Sot, një takim duhet të gjejë vend mes turneve të punës, familjes, largësisë dhe lodhjes që nuk e parashikon kur thua se je i lirë të shtunën. Biseda nis për të zgjedhur një ditë e përfundon me “do flasim”, jo sepse nuk duam të shihemi, por sepse secili po përpiqet të hapë një orë brenda jetës së vet.

Te “Hen1” ajo orë ishte aty pa e kërkuar. Mund të rrinim edhe kur nuk kishim më asgjë për të thënë.

Para se të shpërndareshim

Një shaka kishte shkuar pak më larg nga ç'duhej. Ai që qeshte zakonisht i pari, këtë herë rrinte me sytë te letra e mbledhur në dorë. Ne e vazhdonim bisedën, të lehtësuar që nuk po kundërshtonte.

Dikush u përpoq ta kthente sërish në qendër të shakave. Një tjetër i preku krahun.

— Lëre tani.

— Po çfarë i thashë?

— E dëgjoi njëherë. Hajde, mbaroje atë.

Nuk pati një heshtje të madhe. U dëgjua një karrige që lëvizi dhe biseda kaloi diku tjetër. Ai që ishte mbyllur në vete qëndroi edhe pak ashtu; pastaj tha diçka të vogël, një korrigjim që nuk kishte rëndësi, dhe ne iu përgjigjëm me më shumë zell nga sa kërkonte fjalia.

Nuk e di sa herë i kemi dalluar këto çaste në kohën e duhur. Miqësia jonë kishte edhe ego, krahasime e krenari. Kur them se i kujtoj me mall ato vite, nuk dua të fshij ditët kur ndonjëri prej nesh ka shkuar në shtëpi më i heshtur nga sa kishte ardhur.

Por shpesh gjenim një mënyrë të thjeshtë për t'u afruar përsëri. Një vend i ruajtur, një telefonatë pa arsye, një pyetje për detyrat. Jo çdo gjë zgjidhej; disa gjëra vetëm mbulohehin. Këtë tani e kuptoj më mirë.

Kur mendoj për ne, nuk na shoh te fundi i rrugëve tona. Na shoh përpara se të shpërndareshim, ende të aftë t'i thoshim njëri-tjetrit “nesër” pa hapur një kalendar. Edhe kur ishim të zemëruar, e dinim ku do ta gjenim tjetrin.

Një derë

Disa kujtime nuk kanë adresë. Kanë vetëm një derë. Një dorezë të konsumuar, një dritë mbi hyrje, tingullin e çelësit kur kthehet. Përpara një dere si kjo, mjafton të shoh një gërvishtje pranë bravës që të më vijë ndër mend nxitimi i kthimit në shtëpi.

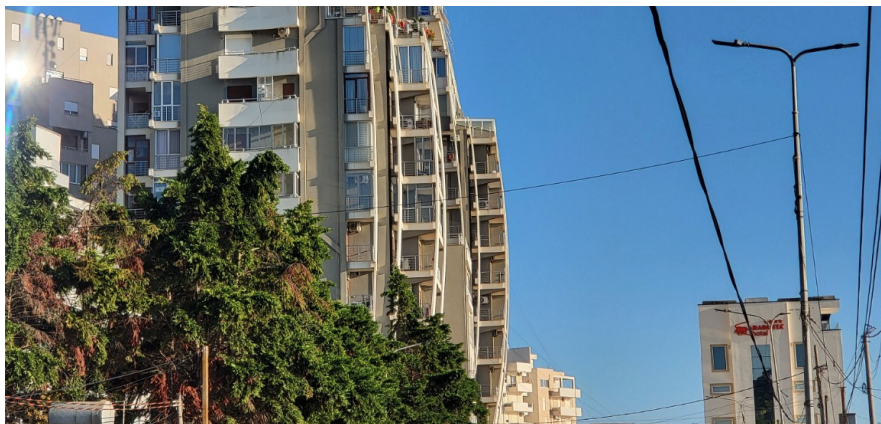

Pas orëve me shokët, ngjitja e shkallëve na nxirrte ngadalë nga zurma e grupit. Biseda vazhdonte ende në mendje, por në korridor dëgjoheshin vetëm hapat. Kërkoja çelësin në xhepin e gabuar, e mbaja çantën me njëren dorë dhe prisja atë tingullin e vogël që e ndante ditën në dy pjesë.

Brenda, gjërat nuk kishin pritur rrëfimin tim për të vazhduar. Kishte enë në kuzhinë, zëra nga një dhomë tjetër, pyetjen nëse kisha ngrënë. Përgjigjjesha shkurt. Më dukej se asgjë për të treguar nuk kishte ndodhur, sepse kishim bërë vetëm një xhiro dhe kishim ndenjur pak.

Sot do të doja të dija ta tregoja atë “pak”. Të mbaja mend si isha mbështetur në derë para se të hyja, çfarë po mendoja dhe pse nuk nxitova menjëherë drejt dhomës. Më vonë kam mbajtur çelësa të tjerë. Dora e ka mësuar shpejt bravën e re; kujtesës i është dashur më gjatë.

Qyteti që ndërtohej mbi kujtesën tonë

Qytetet duhet të ndryshojnë. Edhe Durrësi kishte nevojë të rritej, të riparonte, të hapte vende pune e shtëpi më të mira. Por ne, që dikur donim vetëm të bëhej “më shumë”, filluam të pyesnim çfarë po humbiste ndërsa zmadhohej.

Në rrugë, ndryshimi nuk ishte fjalë. Ishte pluhur që mbetej mbi këpucë, gardh kantieri që të nxirrte nga trotuari, një zhurmë që niste përpara se qyteti të ishte zgjuar krejt. Pas gardhit shfaqej pamja e pastër e ndërtesës së ardhshme. Jashtë tij duhej të gjeje nga të kaloje.

Më zemëronte kjo ndarje: brenda pamjes së premtuar kishte gjithmonë dritë e hapësirë; në rrugën e vërtetë, njeriu duhej të mblidhte supet për t'i bërë vend një tjetri. Dhe këtë duhej ta prananim si një bezdi të vogël, në pritje të diçkaje të madhe.

Kur humbet një pikë orientimi

Ka një dhimbje urbane që nuk vjen nga rrënojat, por nga mungesa e tyre. Kalon në një vend dhe di se aty ka qenë diçka, por nuk arrin më ta rindërtosh saktë në mendje. Një oborr, një fasadë, një hapësirë e ulët që tani është zëvendësuar nga kate. Kujtesa të thotë: këtu ishte. Sytë të përgjigjen: tani është kjo.

Për një çast turpërohem që nuk mbaj mend mjaftueshëm. Pastaj zemërohem. Pse duhet të jem unë arkivi i një cope rruge? Pse gjithçka që nuk ka ditur të mbrohet me një tabelë duhet të shpëtojë vetëm po e ruajtëm në kokë?

Nuk kam asgjë kundër një shtëpie të re. Nuk dua që dikush të jetojë në lagështi që kujtesa ime të gjejë fasadën siç e ka lënë. Por ky shpjegim nuk mund të përdoret për çdo humbje. Një trotuar i zënë nuk është përmirësim i jetës së atij që ecën; një dritare që sheh vetëm mur nuk fiton më shumë dritë ngaqë muri është i ri.

Etjen për fitim e ndiej pikërisht te këto hapësira që trajtohen sikur nuk i përkasin askujt, derisa dikush i zë. Për atë që shet, boshllëku mund të jetë mundësi e humbur. Për ne ishte vendi ku ndaleshim pa blerë asgjë. Në fund na mbetet të ecim përpara.

Një qytet nuk matet vetëm nga sa ndërton. Matet edhe nga çfarë vendos të mos prekë. Këtë nuk e mendoja kur isha i ri. Tani më vjen ndër mend sa herë kërkoj me sy një qoshe dhe e kuptoj se edhe shpjegimi “te vendi ku ishte dikur” po bëhet i vështirë për t’u kuptuar.

Fjalët e mëdha dhe llogaritë e vogla

Ndërkohë që qyteti ngrihej në lartësi, jo të gjithë ngriheshin bashkë me të. Këtë e kuptonim më mirë në tavolinë, kur një plan që sapo ishte thënë me zell fillonte të ndahej në shpenzime. Sa kushtonte, sa mund të kursehej, çfarë duhej lënë për muajin tjetër.

Në një bisedë të tillë, pyetja për punën nuk merrte fund te emri i saj. Duhej pyetur për orarin, pagesën, rrugën deri atje. Ai që e kishte përmendur mundohej të tregonte anën e mirë. Të tjerët bënë llogari me zë, derisa e kuptonin se po ia zvogëlonin gëzimin dhe fillonin të thoshin se, sidoqoftë, ishte një fillim.

Këtë fjalë e përdornim shpesh: fillim. Sikur pjesa e vështirë të ishte gjithmonë e përkohshme, sikur mjaftonte të duronim edhe pak dhe rruga do të hapej vetë.

Në televizor dëgjoheshin fjalë të mëdha: zhvillim, mundësi, e ardhme. Në bisedat tona kishte rrogë, qira, punë, ikje. Midis këtyre dy gjuhëve mbetej një hapësirë ku secili duhej të gjente zgjidhjen e vet. Premtimet më lodhnin edhe para se të mbaronin, jo sepse nuk doja t'i besoja, por sepse duhej të kthehesha gjithmonë te e njëjta llogari.

Nuk ishim ekspertë të ekonomisë. Ishim të rinj që po kuptonim se disa ëndrra kushtonin më shumë se mund të paguanim. Të nesërmen, qyteti hapej përsëri. Dikush ngrinte qepenin, dikush priste autobusin për punë dhe një plan i shtyrë mbetej ende plan. Nuk ishte pak, por nuk ishte gjithçka që kishim kërkuar.

Kur qyteti bëhet i huaj

Në fotografinë me dëborë, Durrësi duket sikur është zgjuar në trupin e dikujt tjetër. Palmat, shëtitorja, gjurmët mbi të bardhën: gjërat e njohura janë aty, por syri duhet t'i gjejë nga e para. Nuk e di kur është shkrepur; më mbetet çudia e pamjes.

E bardha fsheh për pak dallimet. Sipërfaqet duken të pandërprera dhe hapat e pak njerëzve bëhen më të dukshëm se rruga ku kalojnë. Mendja do ta quajë qytetin të qetë, por fotografia nuk ka zë; qetësinë mund t'ia kem dhënë unë.

Kjo pamje më kujton sa lehtë e zëvendësojmë një vend me përshtypjen që kemi për të. Në verë e kujtojmë të mbushur, në dimër të zbrazët. Pastaj shfaqet një fotografi që nuk i bindet asnjërës dhe na detyron të shohim më gjatë.

Njerëzit e vegjël në fund të pamjes nuk po sodisin një kujtim timin. Po kalojnë një ditë të jetës së tyre. Në një çast, më intereson më shumë ku po shkojnë ata se çfarë dua të shoh unë.

KAPITULLI VI

Ikjet

Në fillim, ikjet ishin fjali. “Po mendoj të iki.” “Kam një mundësi jashtë.” “Ta provoj njëherë.” Thuheshin në mes të një bisede tjetër, siç thuhet se ke diçka për të bërë javën që vjen. Pastaj dikush pyeste kur dhe biseda ndalej aty.

Nëse nuk kishte ende një datë, mund ta vazhdonim mbrëmjen pothuajse si më parë. Kur data thuhej, fillonim të numëronim pa e treguar. Sa herë do të takoheshim deri atëherë? A binte dita e fundit në një orar kur mund të ishim të gjithë?

Askush nuk thoshte: po largohem nga jeta që kemi pasur bashkë. Njerëzit iknin për punë, për shkollë, për një rrogë më të mirë, për të provuar veten. Pyetjet tona merreshin me dokumentet e rrugën. Nuk dinim çfarë të pyesnim për pasditet që do të mbeteshin këtu.

Mungesa nuk dukej menjëherë. Për disa kohë vazhdoje të mendoje ta thërrisje tjetrin për një kafe dhe vetëm kur merrje telefonin të kujtohej se nuk ishte më pranë. Një numër me kod tjetër e bënte të prekshme atë që fjala “jashtë” e kishte mbajtur aq të paqartë.

Pastaj edhe unë e njoha jetën larg Durrësit. Kuptova sa pak vend zën në një bisedë fjala “punë” dhe sa shumë mund të fshehë: lodhje, frikë, arritje të vogla, një gjuhë tjetër. “Mirë jam”, thua. E ke edhe të vërtetë. Vetëm se kjo nuk i tregon të gjitha.

Në anën tjetër të mëngjesit

Për ta shpjeguar mallin, më vjen ndër mend një mëngjes i zakonshëm në Gjermani. Jo një ngjarje e madhe: një stacion, drita mbi tabelën e orarit, pallto të mbyllura deri lart. Një njoftim kalon në altoparlant. Njerëzit afrohen te vendi ku do të hapen dyert.

E njoh rrugën. Nuk jam i humbur dhe nuk po pres të më shpëtojë dikush nga kjo jetë. Kam mësuar gjuhën e gjërave të përditshme, oraret, mënyrën si duhet bërë një punë. Pikërisht brenda kësaj sigurie të fituar, ndodh që një gjë e vogël të më zhvendosë.

Njëri nga udhëtarët e ngre çantën me sup. Lëvizja është e njohur. Për një çast nuk shoh më pallton e tij, por një rrip çante shkolle që rrëshqet dhe shokun që ecën mbrapsht, duke na thënë të mos ngutemi. Më del vetvetiu një buzëqeshje. Njeriu përpara meje nuk ka thënë asgjë.

Vjen treni; dyert hapen, unë hip me të tjerët. Telefoni është në dorë. Mund t'i shkruaj dikujt, por mesazhi që mendoj nuk është pyetje. Është vetëm: “M'u kujtua një gjë.”

Këtu kam njerëz, detyrime, një përditshmëri që e kam ndërtuar. Malli nuk i mohon. Ai nuk më thotë se gjithçka do të ishte më mirë po të isha diku tjetër. Më kujton vetëm sa e lehtë ishte dikur të thërrisja një emër në rrugë dhe të kthehej koka që prisja.

Në xham më del fytyra e sotme. Përpara saj kalojnë ndërtesat, ndërsa unë po kërkoj ende fjalët për një mesazh që ka nisur shumë vjet më parë.

Edhe qëndrimi është një zgjedhje

Nuk ikën të gjithë. Disa qëndruan sepse donin, disa sepse jeta i lidhi aty. Edhe një përgjigje që duket e thjeshtë mund të mbajë brenda një familje, një punë, një detyrim që nuk thuhet në tavolinë.

Me vitet, ëndrrat filluan të shtyreshin. “Vitin tjetër.” “Kur të rregullohem pak.” “Kur të kem më shumë mundësi.” Edhe ne që jetonim larg i përdornim këto fjali. Vetëm pengesat kishin emra të tjerë. Kjo duhej të na kishte bërë më të kujdesshëm me këshillat që i jepnim njëri-tjetrit.

Një miqësi në distancë nuk humbet gjithmonë nga mungesa e dashurisë. Humbet edhe nga gjërat e vogla që nuk i shohim më. Tjetri ka një koleg të ri, një shqetësim të përditshëm, një gëzim që e ka ndarë me dikë që ishte pranë. Ti mëson rezultatin, por nuk ke qenë aty kur ai priste.

Kur takoheshim, ndonjëherë shkonim menjëherë te e kaluara. Aty nuk duhej të prezantonim askënd. Mjaftonte një emër dhe biseda hapej. Por jeta e sotme rrinte pranë nesh dhe kërkonte durim për t'u treguar. Duhej të mësonim të dëgjonim edhe histori ku nuk kishim marrë pjesë.

Të qëndruarit nuk i kishin mbajtur vendet tona bosh. Kishin vazhduar të jetonin. E kuptoja këtë me mend përpara se ta pranoja pa një pickim të vogël. Doja t'i gjeja mirë, por një pjesë e imja donte edhe të më kishin pritur.

Më është dashur të heq dorë nga kjo padrejtësi e heshtur. Vetëm atëherë kthimi mund të bëhej takim dhe jo kontroll i asaj që kisha lënë pas.

KAPITULLI VII

Kthimet

Të kthehesh nuk është e kundërta e të ikurit. Kur ikën, lë pas një qytet që mendon se e njeh. Kur kthehesh, ai ka hapur dyer të reja, ka mbyllur të tjera, ka mbledhur njerëz që nuk i njeh dhe ka humbur disa që ti i kërkon ende me sy.

Në kthim, bëhesh turist i kujtesës sate. Nuk fotografon medoemos monumentet. Ndalon te një kthesë, një fasadë, një dritë mbi rrugë. Kërkon prova se nuk e ke shpikur atë qytet të vjetër.

Një pamje e njohur më qetëson, por nuk më tregon gjithçka. Përpara saj mund të jem unë që jam kthyer ose dikush që e sheh për herë të parë. Qyteti na lejon të dyve të ndalemi. Nuk na pyet sa kemi munguar.

Dy versione të vetes në të njëjtën rrugë

Ka rrugë që sot i ec më ngadalë. I rrituri sheh trafikun, fasadat, ndryshimet. Djali që kam qenë kërkon shokët, orarin e shkollës, ndonjë arsye për të mos u kthyer ende në shtëpi. Herë pas here njëri prej tyre e pengon tjetrin të shohë mirë.

Kujtesa nuk është hartë e saktë. Disa distanca i ka zgjatur, disa i ka shkurtuar. Një ndërtesë më duket më e vogël nga sa e mbaja mend. Rruga që dikur na merrte një pasdite mbaron shpejt kur e bëj vetëm. Nuk ishte gjatësia e saj që na vononte.

Pranë një shkolle, zhurma e pushimit e ka ende atë shpërthimin e papritur. Nuk njoh asnjë fytyrë. Një grup ndalet te dalja, njëri kthehet të presë dikë dhe të tjerët ankohen pa u larguar. Për një çast dua t'i shoh siç ishim ne. Pastaj dikush qesh në një mënyrë krejt tjetër dhe krahasimi prishet.

Më bën mirë që prishet. Ata nuk janë aty për të luajtur rrinë time. Kanë bisedat e tyre, shakatë që nuk i kuptoj, një qytet që ende po u zgjerohet përpara. Ajo që unë e quaj vend i ndryshuar, për ta mund të jetë vendi i parë.

Vazhdoj rrugën pa u përpjekur të gjej veten te secili. Kaloj pranë një hyrjeje ku nuk kam punë të hyj dhe një dyqani që s'e kam njohur. Ndalesat e mia nuk i përkasin më një harte të përbashkët. Megjithatë, kur dikush më pyet nga duhet të shkojë, dora më ngrihet për t'i treguar drejtimin përpara se të kem menduar përgjigjen.

Ta duash pa e idealizuar

E dua Durrësin, por dashuria nuk e bën të pafajshëm. Ka gjëra që më zemërojnë dhe nuk dua t'i fsheh pas një fotografie të bukur. Megjithatë, zemërimi nuk më jep të drejtën ta quaj të humbur jetën që njerëzit vazhdojnë të bëjnë këtu.

Kur isha i ri, doja të ikja sepse kërkoja më shumë. Sot mund të pranoj se kam gjetur gjëra të rëndësishme larg dhe se diçka më mungon ende, pa e kthyer njërën në akuzë kundër tjetrës. Nuk kam nevojë ta zgjedh Durrësin kundër çdo qyteti ku kam jetuar.

Ka vende më të rregullta, më të qeta për përditshmërinë time. Por këtu një rrugë mund të më kujtojë si rrija dikur në këmbë, çfarë bëja me duart kur nuk dija çfarë të thosha, si përpiquesha të dukesha i sigurt përballë njerëzve që donin të njëjtën gjë.

Nuk kanë qenë të gjitha ditë të lumtura. Kemi pritur, jemi mërzhitur, kemi dashur të ishim dikush tjetër. Kujtesa priret t'i lërë këto jashtë dhe të ruajë vetëm të qeshurat. Duhet ta ndal herë pas here. Ndryshe, nuk do të shkruaja për qytetin ku u rrita, por për atë që do të më pëlqente të kisha pasur.

Ajo që kam këtu nuk është e gjitha e dukshme. Është koha e kaluar në vende që sot mund t'u shërbejnë njerëzve të tjerë. Nuk mund t'u kërkoj të ma ruajnë çdo karrige. Mund të ulem diku, të dëgjoj çfarë flitet rreth meje dhe t'i jap qytetit mundësinë të më tregojë edhe diçka që nuk e di.

Një vend në tavolinë

Në kthim, një takim fillon me gjëra praktike. Ku je, sa do të rrish, në ç'orë duhet të ikësh. Mbi tavolinë vendosen telefonat dhe biseda nis e kujdesshme, me përpjekjen për të përmbledhur muaj të tërë pa e lodhur tjetrin.

Pastaj del një shprehje e vjetër. Dikush e thotë me të njëjtin ton dhe për disa çaste nuk ka nevojë të shpjegojmë asgjë. Trupi afrohet vetë mbi tavolinë. Flasim njëkohësisht, korrigjojmë njëri-tjetrin për një hollësi që askush s'mund ta provojë dhe qeshim më shumë nga sa e meriton ngjarja.

— Po ti kështu e mban mend?

— Po si ka qenë?

— Lëre, se gjithmonë ti del mirë në fund.

Njëri sheh orën. Këtë herë nuk i themi “edhe pesë minuta” me atë sigurinë e dikurshme. E dimë se mund të ketë dikë që e pret, një punë që nuk shtyhet, një pjesë të ditës së tij që ne nuk e njohim. Ai qëndron edhe pak, por tani e ndiejmë si kohë që po na e jep, jo si diçka që e kemi vetvetiu.

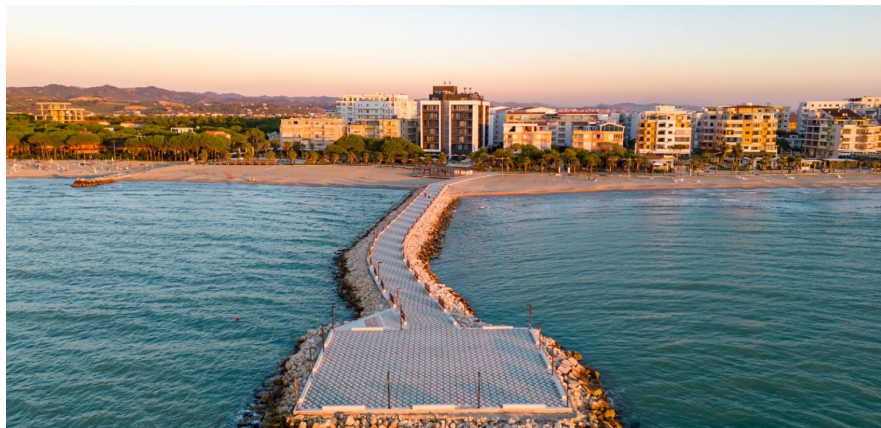
Kur ngrihem, biseda vazhdon në këmbë. Duhet të lëvizim anash që të kalojë dikush. Për një çast jemi përsëri te ndarja e rrugës pas shkollës, pa dashur të largohemi përpara se tjetri të mbarojë fjalinë. Vetëm çantat nuk janë më.

Nuk jemi kthyer te ajo që ishim. Kemi arritur të rrimë bashkë siç jemi tani. Kjo është më pak e lehtë, por nuk është pak.

Mbetem edhe një çast në trotuar. Zhurma e karrigeve vjen nga pas. Pastaj marr rrugën që më nxjerr drejt ujit.

EPILOG

Në fund, deti mbetet

Pas rrugëve, zërave dhe takimeve, mbërrij te deti. Era më lëviz rrobën pas krahëve. Në gurë, uji futet e tërhiqet me një zhurmë të shkurtër, krejt të ndryshme nga ajo që i jap kur e kujtoj nga larg.

Për një kohë të gjatë i kam kërkuar kësaj pamjeje të më qetësojë. I kam dhënë emra sipas asaj që më mungonte: liri, largësi, mall. Sot nuk kam nevojë të zgjedh njërin. Ndalem dhe shoh një valë të vogël që e lag gurin pak më lart se të tjerat.

Nuk janë kthyer shokët e asaj pasditeje. Nuk është kthyer as djali që mendonte vetëm sa vonë do të shkonte në shtëpi. Megjithatë, prania e tyre nuk më kërkon më t'i shoh përpara. I kam sjellë me vete në mënyrën si ndalem.

Rri pa nxjerrë telefonin. Këtë herë nuk dua ta ruaj pamjen për një ditë tjetër. Dua të jem këtu aq sa zgjat.

Qyteti brenda nesh

Kur mendoj për Durrësin, më vijnë fragmente: një korridor shkolle me zhurmën e pushimit, një çantë që rrëshqet nga supi, tavolina te “Hen1”, pyetja nga brenda shtëpisë nëse kam ngrënë. Nuk formojnë një pamje të rregullt. Në disa vende kujtesa ndalet; në të tjera kalon vite të tëra pa më treguar asgjë.

Kam dashur t'i afrohem pa i zbukuruar derisa të bëhen të rreme. Qyteti i rinisë sime kishte vështirësi, familje që numëronin paratë, të rinj që nuk shihnin ku do të arrinin. Kishte edhe ditë kur nuk e duroja dot afërsinë e gjithçkaje dhe doja të ikja sa më larg. Edhe ai padurim ka qenë imi.

Sot nuk i kërkoj qytetit të më kthejë rininë. Nuk i kërkoj as të ndalë për ata që mungojnë. Diku një grup tjetër po pret një shok që është vonuar. Një karrige po tërhiqet për t'i bërë vend. Është e bukur kjo jetë që nuk ka nevojë për ne që të vazhdojë, edhe kur pranimi i saj dhemb pak.

Nga bregu kthej kokën drejt ndërtesave. Nuk duken të gjitha rrugët ku kam kaluar, por e di se janë atje dhe se, pas pak, do të hyj sërish në zhurmën e tyre. Kam një jetë për të vazhduar, jo vetëm një të kaluar për të kërkuar.

Marr me vete atë që mundem: një zë, një lëvizje dore, pak nga drita e kësaj mbrëmjeje. Të tjerat i lë në rrugë.

*Durrësi nuk është vetëm qyteti ku kam lënë rininë.
Është qyteti ku rinia ime vazhdon të ecë pa mua.*

Një qytet. Shumë mënyra për t'u kthyer.

Një çantë shkolle që rrëshqet nga supi. Një tavolinë ku askush nuk ngutet të ngrihet. Një derë, një rrugë e ndryshuar, një mesazh që nis larg qytetit ku e ka fillimin.

Mall për Durrësin ndjek rininë, miqësitë, ikjet dhe kthimet e një njeriu në qytetin që e rriti. Jo për ta gjetur të paprekur, por për të njohur çfarë ka mbetur brenda tij.

*Durrësi nuk është vetëm qyteti ku kam lënë rininë.
Është qyteti ku rinia ime vazhdon të ecë pa mua.*